

En moderne tysk Nationaløkonom.

Gustav Cohn. Volkswirtschaftliche Aufsätze. Stuttgart 1882. 723 S. 8°. — Do. System der Nationalökonomie. Erster Band. Grundlegung. Stuttgart 1885. 649 S. 8°. — Do. Nationalökonomische Studien. Stuttgart 1886. 796 S. 8°.

Af

Marcus Rubin.

I.

Forfatteren af de ovenstaaende Værker er nu nationaløkonomisk Prof. ord. i Göttingen efter tidligere at have beklædt den tilsvarende Stilling ved Universitetet i Zürich. De schweiziske Lærerstole danne jo tit Mellemledet for de mere fremragende af de tyske Doctores og Privatdocenter, før der bliver Plads til dem ved et tysk Universitet, og atter her kan der avanceres fra det mindre til det større Universitet, indtil Dygtighed, Held og Forbindelser fører til Berlineruniversitetet som Endemaal.

I en Anmeldelse af Cohns Nationaløkonomi fra Begyndelsen af 1886 udtaler Wagner sin Beklagelse over, at en saa fortrinlig Videnskabsmand som Cohn først nylig kaldtes fra Zürich til Göttingen, og skal man regne efter den megen Panegyrik, der fra adskillige Sider ofres paa hans Skrifter, er han paa Vej til at

indtage en ledende Stilling mellem Tysklands Nationaløkonomer.

Cohns foranstaaende tre Værker er to Bind »Essays«, Samlinger af de væsentligste af Forfatterens mange Afhandlinger, som i de sidste 20 Aar have set Lyset i de forskellige tyske Fagtidsskrifter, og første Bind af en systematisk Nationaløkonomi. For os Danske synes Værkerne tilsammen at tælle et respektabelt Sideantal (2200 store Oktavsider), Tyskerne ere derimod forbavsede over, i hvor høj Grad det overalt er lykkedes Forf. at begrænse sig, og undskylde f. Ex. forskellige Mangler i hans Nationaløkonomi med dens sammentrængte Form.

Hvad Omfang Bøgerne nu imidlertid have, skal det indrømmes, at de ere let læselige. Dette gælder ikke blot Afhandlingerne, men ogsaa den sammenhængende Fremstilling af Nationaløkonomien. Ihvorvel Forfatteren aabenbart er baade lærd og belæst, er han en principiel Hader af det Citatapparat, der, uden tilsvarende Nytte, besværliggør Læsningen af saamange andre tyske videnskabelige Værker, og hans Stil er i høj Grad flydende og poleret, med omhyggelig Undgaaen af de alenlange Indskud, der have gjort den tyske videnskabelige Skribentvirksomhed saa berygtet.

De tyske Nationaløkonomer kalde da ogsaa Cohn deres »første Essayist«. Men det er dog kun maalt med tysk Maalestok, man kan vurdere hans formelle Evne særlig højt. Thi nogen i og for sig fremragende Stilist er han ikke, dertil indeholde hans Skrifter ikke blot for mange falske Aandrigheder og falske Paralleller, men skæmmes navnlig af en selvbehagelig Svada, der ikke helt sjældent træder istedenfor den koncise Gen-givelse af Tankegangen, som dog ellers er det smukkeste

Udbytte, den formelle Evne bringer Videnskabsmanden og hans Læsere.

Dog, Manglen paa Koncighed er ikke blot en formel. Den hidrører ogsaa paa adskillige og ikke uvæsentlige Punkter i Cohns Skrifter fra den forbeholdne Maade, paa hvilken han maa fremstille sine videnskabelige Resultater. Der er noget svømmende i Ræsonnementerne, noget valent i Slutningerne, og det ikke mindst paa de Steder, hvor Forf. skal meddele Løsningen af de sociale Tvivlsspørgsmaal, hvor vi skal høre Videnskabens sidste — og forjættende Ord.

II.

Den tidligere Nationaløkonomi, opstaaet paa fransk-engelsk Grund, var som »politisk Økonomi« abstrakt, skematisk, med Ønske om at blive en matematisk Videnskab med evige Love, og med Fordring paa at dreje sig om en Hovedaxe, Menneskets Selvinteresse, fra hvilken alle Handlinger i det menneskelige Liv kunde udstraale. Og den var som »økonomisk Politik« et Krav til Staten om at lade Samfundet udvikle sig frit i Overensstemmelse med Selvinteressens Naturlov, saaledes at alle Baand, der havde hindret Individet i at søge et ærligt Erhverv paa den Maade, som forekom ham mest praktisk og mest indbringende, bleve løsnede, og at alle Skranker, der havde hæmmet Produktion og Omsætning, dels imellem Individerne, dels imellem Folkene og Staterne bleve nedbrudte.

Den Retning, Nationaløkonomien tog, finder tildels sin Forklaring i den Jordbund og den Tid, hvori den fremkom. Den var en Affødning af fransk Videnskabelighed — i Frankrig grundlagdes den og senere

populariseredes den —, d. v. s. den blev retlinet og systematisk, den krævede, naturligt, Individets Ret overfor de tusend indsnirkende Baand, og den kom, ligesaa naturligt, i Pagt med det optimistiske Syn paa den formelle Frihedsret; den knæsattes i England, Selvstyrets og den personlige Friheds Land, det Land, der i Kraft af geografiske, historiske og kulturmæssige Forhold havde voxet sig stort og stærkt, nu kunde undvære Indskrænkninger og Gangbaand, og der havde den størst mulige Interesse af at faa den fri Omsætning gennemført overalt for at kunne udstrække sin økonomiske Magt saa vidt som muligt.

Den klassiske og liberalistiske Økonomi var, med faa Undtagelser, den dominerende indtil Midten af dette Aarhundrede. Oppositionen imod den rejstes, som bekendt, dels af den socialistiske Skole, hvis Betydning, videnskabeligt set, nærmest blev en kritisk, dels af den tyske historiske Skole, senere væsentlig enstydig med den kathedersocialistiske Gruppe. Den tyske Nationaløkonomi har hævdet Nødvendigheden af at knytte de økonomiske Theorier til en historisk Basis og anser Ethiken for uadskillelig fra Nationaløkonomien. Trindt om i Landene har, snart ad selvstændig Vej, snart og hyppigst paavirket af den tyske Skole, Bevægelsen imod Liberalismen faaet Styrke, og den empiriske og ethiske Nationaløkonomi har trængt sig i Forgrunden.

Det har altsaa saa langt fra været den tyske historiske Skole om at gøre at fastholde Udviklingen ud fra Selvinteresseprincippet, at den, lige modsat, fornemmelig har lagt Vægt paa at fremhæve, hvorledes der i hver Tids Økonomi er andre Momenter end Selvinteressen, der indvirke paa det økonomiske Liv (Sædvaner og Følelser

af mangfoldig Art) — Momenter, der ere saa talrige, at de jævnlig overskygge det egentlige Selvinteresse-moment, saaledes at det bliver meningsløst at gøre alle disse Afvigelser til »Undtagelser«, eftersom de tvertimod udgøre en væsentlig Del af det regulære økonomiske Liv. Det bliver derfor Nationaløkonomiens Opgave at undersøge, hvilken Indvirkning Race, Religion, Kultur, det hele menneskelige Sjæleliv og Samfundsliv har paa de økonomiske Forhold, hvorledes de give sig Udslag til de forskellige Tider, hvorledes de forklare den forskelligartede økonomiske Udvikling. Og ved Siden af at tilvejebringe den historiske og statistiske Belysning til Forstaaelse af de Drivfjedre, de Love, der bestemme det økonomiske Liv, maa man fastholde, at den Retning, den økonomiske Del af Menneskelivet tager, ikke er noget én Gang og for altid fastslaaet, men at den, netop paa Grund af Modtageligheden for en Række andre Paavirkninger end den krasse Selvinteresses, kan ledes — og dermed ogsaa bør ledes — af en fremadskridende human og forstandig Samfundsopfattelse og Statsindretning.

Hermed er Forklaringen givet til, at en stor Del af Tysklands Nationaløkonomer opgav den systematiske Nationaløkonomi og med Styrke kastede sig over de historiske Undersøgelser af den økonomiske Sfære — med saa stor Styrke, at for mange af dem blev Studiet af Nationaløkonomiens Systemer og Theorier en ørkesløs Beskæftigelse, en Fordybelse i Forsteninger uden Værd, medens den virkelige Viden var at øse ved Beskæftigelse med det økonomiske Liv, der udfolder sig i de forskellige Tider og Lande, og ved en Opsamling herigennem af tilstrækkeligt Materiale til paa historisk Grund at er-

fare de Love, der have været de økonomisk bestemte.

Imidlertid er Reaktionen imod denne Kasten-Vrag paa den klassiske Nationaløkonomi, imod dette Detaljstudium af Fortids Sæder, Skikke og Forhold, imod Enkeltundersøgelsernes Række, tildels uden ledende Princip, ikke udeblevet. Med ikke ringe Styrke er det, navnlig fra østrigsk-nationaløkonomisk Side, hævdet, at der endnu er saare meget at gøre i den abstrakte Nationaløkonomi, at Fastsættelsen af de Love, der ere fælles for alle Tider og for ethvert økonomisk Liv, er vel egnet til dybtgaaende Undersøgelser, og at man, trods alt, uden fuld videnskabelig Erkendelse af de økonomiske Begreber, uden fuld Kendskab til de Hovedformer, i hvilke den økonomiske Produktion og den økonomiske Fordeling giver sig Udslag, ingen Nytte har af Specialstudierne. Striden er gaaet saa vidt, at man frakender hinanden videnskabelig Evne, fra den ene Side til positive Studier af de faktiske Forhold i Nutid og Fortid, som da erstattes ved Spekulationer, der kan udtænkes foran Skrivebordet, fra den anden Side til den strænge, videnskabelige Gennemtænkning af Problemerne, hvorpaa tilsidst alt videnskabeligt Arbejde beror.

— Sagen er vel den, hvad man ogsaa i Tyskland fra vægtige Hold er kommet til Erkendelse af, at man, trods al Mangfoldigheden i det økonomiske Liv, eller netop paa Grund af denne, maa abstrahere, at man, for at faa en Grundforstaaelse og et Overblik, maa gaa ud fra tænkte Forudsætninger, simple, enkelte Antagelser, hvilke vel ikke slaa til i hvert af de økonomiske Forholds mangfoldige Udslag, ja maaske end ikke kongruere med et eneste, men som dog ikke ere meget mindre

for det økonomiske Liv, end Skelettet er for det menneskelige. Kun maa man ikke forvexle dette tænkte Samfund med det virkelige, ikke gaa ud fra, at hver Gang man træffer Forhold, der adskille sig fra, hvad man havde konstrueret sig, er der en økonomisk Forstyrrelse, man maa tværtimod være klar over, at alle disse »Afvigelser« ere Dele af selve Livet, maa studeres som dette, grupperes, forstaaes, at begge Sider af den videnskabelige Virksomhed ere nødvendige, den abstraherende, der gaar ud fra det tænkte Samfund, der undersøger Grundforholdene, fastslaar Definitionerne, sikrer Begreberne, og den stofsøgende og stofordnende, der klæder dette Samfund paa og ved Hjælp af hins Udbytte paapeger det økonomiske Livs Rigdom og Modifikationer. Paa Grundlag heraf føres atter Systemet fremad — og vekselsvis bygge saaledes, her som i andre Videnskaber, de to Undersøgelsesformer videre paa hinandens Resultater.

Men da Nationaløkonomien altsaa ikke har Selvinteressen som ene ledende Princip, kan den heller ikke anerkende, at den enkelte, der i økonomisk Henseende kun lader sig lede af Selvinteressen, handler »økonomisk« rigtigt. Ogsaa for hans økonomiske Færden maa da Samfundets Morallove, der faktisk ere en væsentlig Del af Grundlaget for det økonomiske Liv og som saadanne gaa ind i Nationaløkonomien, være bindende. Kun en atomistisk Betragtning af Samfundet kan frigøre den enkelte herfor; men betragter man det enkelte Individ eller den enkelte Samfundsklasse som organiske Dele af Samfundet, og finder man da den enkelte frivilligt eller ufrivilligt foretage økonomiske Handlinger, der, selv om de ikke stride mod anden Enkeltmands Ret i snævrere

Forstand, dog ere i Strid med den samfundsøkonomiske Moral eller ere hindrende, ja endog blot hæmmende for den samfundsmæssigt økonomisk heldigste Udvikling, da maa man anse Samfundet berettiget til at regulere Forholdet gennem sine uskrevne eller skrevne Love. Den praktiske Vanskelighed er da her at angive, hvad der, konkret, er Ret eller Uret, hvad der, konkret, er til Samfundets Tarv eller ikke, og hvor, konkret, den Grænse maa sættes for Indgrebet i den enkeltes økonomiske Sfære, uden hvilken man udsætter sig for samtidig at skære dennes Livsnerve over. Disse Afvejninger føre den økonomiske Politik til Grænserne af den politiske Theori og Praxis i snævrere Forstand.

De her anførte Grundsætninger, dels fra den politiske Økonomi, dels fra den økonomiske Politik, turde være dem, der vel nærmest betegne det nuværende tyske nationaløkonomiske Standpunkt. Og paa dette Standpunkt træffe vi, saavidt jeg skønner, ogsaa Gustav Cohn.

III.

Cohns Anskuelser om den historiske Udvikling, hans Definitioner, hans Iagttagelser i theoretisk og Forslag i praktisk Henseende findes som saa mange andre videnskabelige Studier i vore Dage stykkevis meddelte i Tidsskriftartikler — under forskellige Former, men med ikke faa Gentagelser, og de genfindes indordnede i en Helhed i hans Værk over Nationaløkonomien.

Cohn betragter Fysiokraterne som den nationaløkonomiske Videnskabs Grundlæggere, og han hævder med stor Energi, at hvor abstrakt og ensidig deres Lære end var, saa var den ethisk, fordi dens Formaal var at ophjælpe Bondestanden, paa deres Tid Landets største,

nyttigste og uheldigst stillede Samfundsklasse. Uethisk blev derimod Nationaløkonomien i Ad. Smiths Hænder, idet Smith, trods alle sine Fortjenester af Videnskaben, har forfladet den theoretisk og gjort den praktisk brugelig for de stærkere Individier mod de svagere. Smith vandt sin store Anerkendelse ved at opgive den strænge Logik i det fysiokratiske System og afpasse det efter de forhaandenværende engelske Forhold og efter den individualistiske Tidsalder, hvis Bibel hans Værk blev. Og støttende sig til »Naturretten«, blev det herefter Menneskets naturlige Ret at give sin Selvinteresse frit Løb, blot med den Indskrænkning indenfor Samfundet, som Hensynet til andres lige Ret nødvendiggjorde. At Selvinteressen ikke gav tilstrækkelig Forklaring til det økonomiske Livs Mangfoldighed, saa han ikke, og at den i Virkeligheden ikke heller kunde føre Samfundet fremad ad Kulturens og Humanitetens Bane, fremhævedes ikke.

Det er med Selvinteressen som Grundlag, at den skæbnesvangre »jærnhaarde Lønningslov« for Arbejderne er dannet. Med megen Styrke — altfor megen, fordi Vildfarelsen paa dette Punkt næppe er saa udbredt, som Forfatteren forudsætter — fremhæver Cohn, at man med Urette har givet Ricardo Skyld for den Theori, at Arbejderens Løn ikke skulde kunne forbedres. Tværtimod har jo Ricardo paa dette Omraade henpeget paa Sæders og Vaners Magt og har fremhævet, at de »Produktionsomkostninger«, Arbejderen i Længden ikke vilde naa ud over, ikke er det absolute Minimum, men ere bestemte af de Krav til Livet, som Kulturen gør til Betingelse for en menneskeværdig Existens. Som sagt, at det er denne skiftende og, heldigvis mest stigende,

»Levefod«, der danner Grundlaget for Arbejdslønnen er længst gaaet over i den almindelige Bevidsthed, men at selve »Levefoden« kan være tarvelig og at den navnlig relativt — i Forhold til det øvrige Samfunds Levefod — kan vække Utilfredshed, det er deri Vanskeligheden ligger og Arbejderspørgsmaalet har sin Kærne.

Cohn slutter sig til de øvrige moderne Nationaløkonomer i den Anerkendelse, han yder den socialistiske Kritik af Liberalismen. Han giver imidlertid i højere Grad end almindeligt Forfatterne af den fransk-socialistiske Skole Prioriteten for, hvad der er ydet paa videnskabeligt Grundlag, og sætter imellem de tyske Socialdemokrater aabenbart Engels paa en særlig høj Plads. — I sin Kritik af Lassalle gør han gældende, at denne vel har haft Blikket aabent for, at den jærnhaarde Lønningslov ikke er mere jærnhaard, end at den tillader Fremskridt i Arbejdslønnen, men at han har lagt altfor megen Vægt paa Spørgsmaalet om den relative Fremgang eller Tilbagegang. Som bekendt har Lassalle, med rigtig Sans for, at det ikke kunde nytte at nægte Fremskridtet i og for sig, gjort opmærksom paa, at hver enkelt Samfundsklasses Fremskridt maa maales med det hele Samfunds, at dengang ingen kendte Skjorter, var det intet Savn at undvære Skjorter, men at en Fordeling af Arbejdsudbyttet, hvorved den kapitalbesiddende faar et Dusin Skjorter for hver en, Arbejderen faar, med Rette bringer denne sidste et Savn og Følelsen af en Uret, — og det er en saadan Fordeling, der, ifølge Lassalle, stadig foregaar, en Fordeling, hvorved Afstanden imellem Samfundsklasserne bliver stedse større.

Fraset Spørgsmaalet om, hvorvidt Lassalle har Ret

i sin Fremstilling, der tildels beror paa den Marx'ske Merværdi-Theori, stiller Cohn sig paa det Stade, at naar man kun kan skabe Fremskridt i Verden, kun sørge for, at ethvert Menneske fører en menneskeværdig Existens, og det i stedse højere Grad, da er Formaalet for vore Bestræbelser opnaaet, thi Meningen kan ikke være at udlige Forskellighederne, hvad der er umuligt, og ikke heller være, at de Fremskridt i Velvære og Kultur, hver enkelt nyder, skal forplumres ham ved Misundelse over, at der er Andre, der faar endnu mere, hvad der er uethisk.

Idet Cohn her bringer Ethiken ind, kan han gøre det i Overensstemmelse med sit Grundsyn paa den økonomiske Samfundsordning, hvorefter Formaalet ikke er et vildt Kapløb, hvor det gælder om, hvem der naaer forrest, selv med Fare for, at »Ærmerne strejfe Tugthuset«, men Formaalet er Fremskridt for Samfundet som Helhed og Hævdelse af den enkeltes, selv den lavest staaendes Menneskeværdighed.

Den ethiske Betragtning af Samfundslæren betyder for Cohn Nationaløkonomiens Reformation, dens Tilbagevenden til de bedste Traditioner hos Fysiokraterne og forrige Aarhundredes Filosofer, Traditioner, som nu og da delvis ere oplivede hos Forfattere som Sismondi, Mill og andre, men som gennemgaaende have maattet vige Pladsen for den engelske »Vexelerøkonomi«, og som først den tyske Videnskab atter har bragt i Højsædet.

Hans Samfundsbetragtning er da denne: Menneskeslægten's Formaal er Fremskridt i Kultur, Kulturen fremmes kun i Samfundet, og kun med dette beskæftiger Nationaløkonomien sig. Det langt borte liggende Ideal er den hele Menneskeheds fredelige For-

ening, og i denne Retning pege alle de nyere Samfunds Forbindelsesmidler, aandelige og legemlige Kommunikationer, men foreløbig have de store Kulturnationer saa langt fra løst deres Opgaver indenfor deres egne Omraader, at Tiden ingenlunde er kommen til at hengive sig til internationale Drømme. Endnu, og i en overskuelig Fremtid, løses Vanskelighederne bedst ved den nationale Udfoldelse af Evnerne — dog, for at undgaa Forsumpning, med stadigt Samkvem med de andre Kulturnationer, og jo kraftigere og rigere disse Kulturnationer kan udfolde deres Evner, des større Chancer have de for at naa fremad. Smaastaternes Forening i store nationale Enheder er den rette Form, en af Stationerne paa Vejen til det store Brodersamfund, men saa længe disse gamle eller nye Storstater ikke have fuldbyrdet deres Mission, have de deres Opgave anvist i og for sig, og at fæstne sig indadtil som udadtil til denne Opgave er den første og vigtigste Samfundspligt, ethisk nødvendig for det hele Samfund og ethisk styrkende for det enkelte Individ, hvis Lod det er i Kulturens Tjeneste at værne det Samfund, han er Del af.

Indenfor det enkelte Samfund findes en Differentiering af Samfundsklasserne. Det er en Betingelse for Kulturfremskridtet, at der er nogle til at føre Kulturen frem, derfor ere Bestræbelserne for Lighed meningsløse og kulturfjendtlige, og man maa, lige modsat, indrømme, at der er Samfundsklasser, der bør nyde et vist Otium, ja Fritagelse for Beskæftigelse med direkte materielle Formaal, for at kunne hellige sig Videnskaben, Kunsten etc. etc. Omvendt, er det disse Klassers Opgave at gøre sig saa lidt afhængige som

muligt af de rent materielle Nydelser, og Digteren, Kunstneren, Politikeren, ja endog de, der ere sysselsatte med Beskæftigelser, man dels har hengivet sig til af Erhvervshensyn men dels ogsaa af aandelige Hensyn (Lægerne f. Ex.), bør fastholde den Undseelsesfølelse, hvorved de, ifølge en god Tradition, stiller sig i Rapport til Pengespørgsmaalet. Det vilde være en sørgelig Følge af Nutidens Industrialisme, hvis disse Mænd skulde betragte deres Hverv udelukkende som et Brøderhverv og overse, at de have en Mission, hvis Fuldbyrkelse Samfundet har en Forpligtelse til at muliggøre, men som de ogsaa gennem Tankesæt og Handlinger maa vise, de ere villige til at fuldbyrde.

Og som der er og maa være Bærere af Nationens aandelige Skatte, saaledes ogsaa af den hele Kulturarv, Nationen er i Besiddelse af. Kun ved Nedarvning igennem Familierne af gode Traditioner opnaas en historisk Sammenhæng, som er en nødvendig Forudsætning for Nationens Liv; paa denne Nedarvnings Betydning beror Adelen's Berettigelse; paa den ogsaa — i Kraft af den materielle Uafhængigheds Støtte for den aandelige Uafhængighed og Fremgang — den hele egentlige Arveinstitution's Berettigelse. Dog, denne sidste maatte desuden ogsaa af den Grund opretholdes, at netop naar man gaar ud fra Kontinuiteten mellem Slægterne, maa ogsaa den enkelte have Ret til at lade sit Kød og Blod overtage Formuen, det modsatte vilde være at tilskynde til en Individualisme, hvor den enkelte saa Tilværelsen afsluttet med sig og handlede derefter.

Saaledes faa vi en Del af Nationen, der som Statsmænd, Officerer, Kunstnere, Videnskabsmænd, Adelige,

Arvtagere i stor Stil etc. har en fremskudt Plads. Men alt dette kun under Forudsætning af, at de udfylde deres Plads. Gaar den, hvis Opgave er af aandelig Art, op i materiel Stræben, glemmer Adelsmanden eller Kapitalisten sine Forpligtelser, da bortfalder, ethisk set, deres *raison d'être*. Thi i og for sig har ingen af dem større Ret til visse Goder end andre, de have det kun samfundsmæssigt set, og betragte de sig som privilegerede i den Forstand, at de kan hengive sig til Forfængelighed, Nydelse, taabelig Luxus, urimelig Ødselhed, da er dermed deres Ret forskertset, da forvalte de slet det Pund, der samfundsmæssigt er tilfaldet dem, og da glider Jorden bort under deres Fødder.

Og hvad der gælder disse Klasser, gælder det hele besiddende Samfund. En matematisk Udmaaling af, hvilken Luxus der er berettiget og hvilken ikke, er umulig, kun saameget er givet, at medens der findes en berettiget Nydelse, der atter danner Grundlaget for en berettiget Luxus, til Støtte bl. a. for Kunsten og andre af Kulturens højeste Udslag, saaledes er der en uberettiget, der virker ødelæggende baade for den, der sidder inde med Guld og Gods, og for hele det øvrige Samfund. Og hvis man antager, at det er tilladeligt at erhverve sig Guld og Gods paa en hvilken som helst Maade, der ikke direkte bestaar i Tyveri og Indbrud, da er dette en Misforstaaelse. Der bør ikke findes nogen Handelsmoral, forskellig fra den almindelige Moral. Har der uddannet sig en saadan, da maa dens Vinger stækkes af Samfundsbevidstheden og, hvis nødvendigt, af Statens Love (der her som ellers maa være Udtrykket for Tidens højeste Ethik og gribe ind overalt, hvor den enkelte Samfundsklasses Ethik klikker), og

mangler der paagribelige corpora delicti, da maa denne Handelsmorals Resultater beslaglægges, d. v. s. at man overfor de hensynsløst tilvejebragte Millioner, forskaffede ved Hasardspil mere end ved Erhverv, ved Rov mere end ved Arbejde, ved Prellen og Markskrigeri mere end ved Varernes Godhed, paalægger Skatter, der paa en følelig Maade minder Vedkommende om, hvad de, i mere end én Betydning af Ordet, ere Samfundet skyldige.

Og efterhaanden som Kulturen gaar frem, drager den ogsaa den store besiddelsesløse Klasse ind under sig. Paa det aandelige og det materielle Omraade ere dels Fordringerne stegne, dels ogsaa blevne mere fyldestgjorte. Og med Rette ere de stegne. Ingen Henvisning til det evige Liv, til dyb Resignation, til Vand for Vin er berettiget, saa længe de Samfundsklasser, der udstede disse Anvisninger, selv gaa i Spidsen — med Nydelser af enhver Art. Den menneskelige Ret til Fremskridt, til Nydelsen af Arbejdets Frugter er utvivlsom og kan ikke i Længden forholdes nogen. Dog bør det fastholdes, at om end Arbejdernes Fremskridt helst burde ske proportionelt med de øvrige Samfundsklassers, ja, hvis det var muligt at finde Arbejdsordninger, der til lod det, endog stærkere end disses, saa er det ethisk-økonomiske Formaal i første Række det absolute Fremskridt og ikke Kapløbet Samfundsklasserne imellem (jfr. ovenfor Pag. 74).

Til Sikring af det reelle Fremskridt maa det fordres, at Nydelsernes Art reguleres, at Arbejderne selv vælge de Former, der byde dem mest Tilfredsstillelse, ikke blot i Øjeblikket, men ogsaa for deres hele Livsførelse. Alene ved Iagttagelsen af dette Hen-

syn vilde meget af den nuværende Elendighed blive fjærnet. Og ligeledes maa det indprentes, at ingensomhelst social Ordning, end ikke paa Papiret, har vidst at bøde paa det Misforhold, der vil komme tilstede, trods alle Industriens og Kulturens Fremskridt, hvis Folkeformerelsen vedbliver at være uovervejjet og ubegrænset. Den sande Kultur viser sig i, at intet menneskeligt Liv gaar tilspilde. Hvor stor Fødselshyppighed gaar Haand i Haand med stor Dødelighed, er der Ukultur. Da hvert menneskeligt Individ i og for sig har samme Ret til Livet som hvilket som helst andet, saa er Opgaven den, kun at sætte saa mange Individuer i Verden, at denne Ret virkelig ogsaa kan hævdes for enhver levende.

Men til Arbejdernes Forpligtelser svare de øvrige Samfundsklassers. Gaa disse i Spidsen med Roverhverv og letfærdig Nydelse, saa kan de ikke møde Fornuft hos dem, de skal være et Exempel for, og som have mindre moralsk Evne, færre Kulturbetingelser at staa imod med, og pukke de paa Individualismens Ret som den stærkeres Ret over for den svagere, saa kan de ikke hos hine, der have mindst at vente, finde nogen Indordning under Samfundets Love og bindende Kræfter. Overalt derfor, hvor det frie Forhold ikke giver tilstrækkelig Garanti for et menneskeværdigt Liv ogsaa for de lavere Samfundsklasser, der maa Staten træde til og ved sine Love hindre en Udbyttten af Arbejdet og Arbejderne, der vel kan være nyttig for den enkelte Arbejdsgiver, men i Længden ødelægger Arbejderne, og den maa sørge for en Sikring af Arbejderne mod Sygdom og Alderdom m. m. Ofrene hertil maa paalægges de besiddende Klasser, dels ved den Begrænsning, der gives deres Herredømme over Arbejdernes Tid

og Kræfter, dels ogsaa ved direkte Pengeydelse, men de blive ogsaa at paalægge Arbejderne selv, dels ved at afkræve dem Afgifter, der bidrage til deres egen Forsikring, dels ved at nøde dem til at arbejde i begrænset Tid, ved at hæmme Hustruers og Børns Arbejde, ved at tvinge til Børnenes Skolegang osv.

Det maa ikke overses, at det netop er ved disse sidste Forholdsregler, man saare tit tilvejebringer en sørgelig Overgangsperiode med Nød og Mangel, naar Børnenes Arbejdstid, med den bestaaende Arbejds løn, ikke kan undværes, naar Brød bliver at foretrække for Skolelærdom, Søndagsarbejde for Hvile etc. Her viser sig en tragisk Konflikt mellem Kultur og Natur, her indtræder det Moment, hvor den ubundne Natur — den ubegrænsede Folkeformerelse — truer med at hæmme Kulturværket. Kun ved en Regulering af Forholdene paa dette Omraade kan det ventes, at de Goder, man tilbyder de brede Lag, kan købes, uden at paa Vejen det enkelte Individ og de enkelte Klasser maa lide for meget for deres egen Fremtids og for de opvoxende Slægters Skyld.

IV.

Den skitserede Samfundsoversigt, der ovenfor er meddelt, skyldes ikke nogen sammenhængende Fremstilling af Gust. Cohn. Det er en Sammenfatning af de Hovedpunkter i Cohns Afhandlinger og Nationaløkonomi, der, saavidt jeg skønner, ere afgørende med Hensyn til Forfatterens økonomiske Samfundsbetragtning. Oversigten er, i sin store Korthed, formentlig korrekt med Hensyn til hvad den giver, men har maattet udelade alt det meget, der skulde tjene til Forklaring og Belysning af det meddelte.

Saa meget vil imidlertid være klart, at Cohns Nationaløkonomi er en helt igennem ethiserende, og at den paa en Gang er radikal og reaktionær. Den hævder med Styrke, at Mennesket er ingen Arbejds-maskine, sat til at skabe Værdier for andre, men at det er sig selv Maal, og at Maalet er Personlighedens Udvikling. Hertil er Arbejdet baade nødvendigt og tjenligt. Men det vil sige kun det Arbejde, der ikke er et uafbrudt Slid, men der giver Stunder til aandelig Syssele, Hengivelse til Familjelivet, de offentlige Pligter m. m. Enhver, der under disse Forhold udfører sin Gærning, er saa god som en anden og vil kunne føle Tilfredsstillelse, men Tilværelsen har fordelt Arbejdets Art, det aandelige og det legemlige, det højere og det lavere — hvilket sidste dog, ved Kulturens Fremskridt, stedse færre maa beskæftige sig med — forskelligt til de forskellige, dette kan man ikke komme ud over, hvis Fremskridtet skal bevares, men Forudsætningen er, at de Pligter, der følge med den forskellige Fordeling, ogsaa føles som saadanne og opfyldes. Om dette vil ske, beror naturligvis væsentligst paa Individerne selv, og i hvor høj Grad det vil ske, er en Maalestok for Samfundets Moral og Kultur i de forskellige Samfundslag. Men ihvorvel Statens Love selvfølgelig ikke i Længden kan naa ud over Samfundsbevidstheden, vil de dog, naar Lovgivningsmagten er, som den skal være, være hævede over de enkelte Individens og de enkelte Samfundslags Særinteresser og derfor kunne give en virksom Bistand til, at den ethisk-økonomiske Samfundsordning, hver Tid anser for den bedste, bliver gennemført i de smaa og de store Kredse, til gensidig Støtte oppefra nedad

og nedenfra opad, og dermed til Tarv for den sociale Udvikling som Helhed. —

Vi træffe altsaa hos Gust. Cohn fast Tro paa Statsautoriteten, men kun i den store og stærke Stat, d. v. s. han er Tysker af Nationalitet og Undersaat i Evropas mægtigt blevne Centralrige; vi træffe baade Angreb paa den næringsdrivende Middelstand og sær Respekt for Aandsherredømmet, d. v. s. han hører til Embedsmændenes Klasse og specielt til Professor-kategorien; vi træffe Vægten lagt paa Arbejderspørgsmaalet, men med Fordring paa Arbejdsordningens Bevarelse i sine Hovedtræk og paa Lagdelingens Godkendelse, d. v. s. han er startet som Kathedersocialist, men forbinder dette med at være konservativ Statsborger.

Man kan ved at sætte disse Etiketter paa Forf., sigte paa hans Begrænsninger, faa Retning af, hvor han maa skyde over Maalet. Man betragter paa en vis Maade herved hans Samfundsopfattelse udefra indefter. Vil man imidlertid have en Ledetraad for den indefra udefter, kunde man maaske give den følgende Udtryk: Madspørgsmaalet er det alt omfattende økonomiske Spørgsmaal, der i sidste Instans kun kan løses ved en Begrænsning af Befolkningen, men hvis Vanskeligheder kan lettes meget ved en fornuftig Samfundsordning; men Madspørgsmaalet er ikke, har aldrig været og bør ikke blive det ene bestemmende for den økonomiske Ordning; tværtimod, at det alt omfattende Madspørgsmaal ikke skal blive det alt opslugende, derom staar Kampen, Kampen imellem Natur og Kultur. Det er Afvejningen mellem disse to Omraader, der er Grundlaget for den ethiske Økonomi og maa være det bestemmende for den socialøkonomiske Ordning i alle

Tiders Kultursamfund. Den Vej, man i saa Henseende skal følge, er det de store Kulturstaters Opgave at anvise.

V.

Som filosoferende Nationaløkonom har Gust. Cohn altsaa taget Afstand fra den Gruppe af tyske Økonomer, der næsten mere ere at betragte som Historikere end som Økonomer. Paa den anden Side hører han heller ikke til den nye Kreds af Systematikere. Det sidste Afsnit af hans Nationaløkonomi optages ganske vist af Definitioner og abstrakte Undersøgelser vedrørende Nationaløkonomiens Hovedbegreber, men dels er dette Afsnit forholdsvis kortfattet — og staar i Modsætning til den øvrige brede Fremstilling Værket igennem —, dels fremføres der ikke meget nyt eller skarpt begrundet i dette Afsnit. I en vel overlegen Stil fejrer Forf. her til højre og venstre, og paa flere Steder spænder han Forventningerne, uden at tilfredsstille dem. Vel kan han hist og her give et nyt Syn paa en eller anden Enkelthed og navnlig klarere og kortere fremstille Theoriene, end man er vant til, men noget betydeligt opnaas efter min Mening ikke. Har man med Fornøjelse gennemlæst Kapitlet f. Ex. om Driftsherregøvinst (som Forf. særlig lægger Vægt paa), og kommer paa nogen Afstand deraf, saa opdager man her — som ved ikke faa andre nyere nationaløkonomiske Fremstillinger —, at man i Virkeligheden ikke er naaet væsentlig videre i Begrebsudviklingen, end man var. Vanskelighederne ere omsatte og dækkede paa anden Maade end før, men nye Løsninger ere ikke fremkomne.

Derimod glæder man sig overalt over Forfatterens

store Dannelsesforraad, over hans betydelige økonomiske Erfaring — Frugten af mange konkrete Undersøgelser —, over hans bon-sens og fine Dialektik og over hans mange tankevækkende Bemærkninger. Disse Egen-skaber ved hans Værker komme alle rigeligt tilsyne i hans Essays. Man træffer her en betydelig Samling af positivt Stof, der aabenbart har været Forf. til stor Nytte under hans theoretiske Overvejelser og givet dem Ballast (saaledes f. Ex. hans Undersøgelser om Fabrikslovgivningen i de forskellige Lande, dens Mangler og dens Virkninger. hans Skatteundersøgelser m. m.). Man træffer historisk-filosofiske Undersøgelser af meget fængslende Art (om Betragtningen af Arbejdet i de gamle Samfund og i de nye, om Ret og om Pligt til Arbejde, om højere og om lavere Former for Arbejde m. m.). Endvidere Kritiker af enkelte Forfattere eller kritiske Behandlinger af aktuelle Themaer. Og hertil knytte sig ogsaa rene Lejlighedsundersøgelser, hvoraf flere af blivende Interesse.

For at meddele et Exempel paa Forfatterens Art af Enkeltundersøgelser, skal jeg — som Slutning paa nærværende Opsats — anføre hans Betragtninger over det moderne Penny-Porto-System, saaledes som dette fra flere Sider tilstræbes ogsaa indenfor Jærnbanevæsnet.

Cohn gør gældende, at Fordringen om den billige Transport, om Statens Behandling af Jærnbanerne som Landeveje, saaledes at det ikke kommer an paa, om de betale sig, er en Ubillighed. En saadan Fordring kan kun opstilles, naar man er hildet i Bourgeois-Økonomien, men bør ikke akcepteres af den moderne Statspolitik. Thi hvem betaler Statens Rentetab? Alle Skatteydere. Og for hvis Fornøjelse? For en forholdsvis lille Gruppe

af Industridrivendes og Handlendes. Nu vel, lad dem da betale disse, som de betale deres øvrige Udgifter. Lad os ikke narre den store Mængde med, at det kommer den tilgode, eftersom dette dog er et højst problematisk Spørgsmaal, medens det sikre er, at den skal give Pengene dertil. Lad os, kort sagt, ikke forvexle Samfundet med de indflydelsesrige Kredse, der stadig gerere sig som Samfundet. — Og hvis man vil sige, det er ikke, eller dog ikke blot i Industriens og Handelens Interesse, at disse Spotpriser indføres, men i den almindelige Kulturs, saa maa man atter have dette præciseret nøjere. Hvad Fordel er der ved Befolkningens Omstrejfen fra Sted til Sted, saa man ikke nøjes med det naturlige, at have gjort den til en Ret, men ovenikøbet unaturligt skal anspore den? Eller er Formaalet, at Befolkningen skal kunne gøre sine Baderejser og sine Sommerrejser til Schweiz billigere end nu? Hvem har Raad til at gøre disse Rejser? Selv om man rejste ganske gratis, skulde man jo dog betale Hotelregninger og Førere og Nips og Narrestreger og fremfor alt have Tiden dertil. Men alt dette kan jo kun de velhavende gøre. Urimeligt er det da, at Arbejderen skal betale en eneste Øre, for at Grevinde A. eller Kommerceraadinde B. kan rejse billigt om Sommeren og om Vinteren kunne fortælle, at hun har været der og der, uden at hun dog sandsynligvis har haft saameget Udbytte af sine table d'hôte Middage og forcerede Ture, som en vel anvendt Tid derhjemme kunde have givet hende, baade aandeligt og legemligt. Det er som at fordre billigere Telegrambefordring, for at de fine Folk end mere end nu kan faa Lov til at telegrafere Snese af Telegrammer til Brylluper og Jubilæer og saaledes

end mere lade det hele Samfund betale deres Benyttelse af de nyindvundne Kulturmidler som Legetøj. —

Selvfølgelig vil Cohn trods disse Betragtninger have billige Taxter, Kommunikationerne udvidede osv., og han er, som foran fremhævet, end ikke bange for at fordre Bærerne af det aandelige Fremskridt begunstigede fra Statens Side — hvad jo altsaa ogsaa det hele Folk skal betale til. Men hans Bemærkninger betyde en Afvisning af den »selvfølgelige« — naive — Antagelse, at Staten er til for de velhavendes Skyld, en Indsigelse imod de meningsløse Dannelsesmidler, der søges i en rent ydre Benyttelse af Kulturen, og der idelig forveksle Midlet med Maalet, en Protest i det hele mod de ny Kulturmidlers Misbrug og mod Forglemmelsen af, at alt ikke er gjort med disses forcerede Udvikling, naar den øvrige Udvikling ikke holder Skridt dermed.

Skrifter som Gust. Cohns ere opportunistiske — som nationaløkonomiske Skrifter jævnlig have været det —, forsaavidt som de passe til, ere brugelige for og ere paavirkede af de Strømninger, der hos forskellige indflydelsesrige Hold i Tyskland nu ere herskende. Men det vilde være Uret at sige, at de ikke ogsaa selv paavirke disse Kredse og, gennem det dannede, læsende Publikum, den almene Samfundsopfattelse.

Om det vil gaa efter Recepten i hans Bøger, er et andet Spørgsmaal. Selve den foran fremhævede Valenhed i Fremstillingen er en nødvendig Følge af den løse Jordbund, ogsaa Forf. maa føle sig paa; Tidens Syg-

dom, »Anæmi«, Mangel paa »Jærn i Blodet«, Stueluften, trods Studierne i Marken, de vel konstruerede og afrundede Systemer, trods Bestræbelserne for at komme Livet paa nærmeste Hold, viser sig naturligvis ogsaa i det store Professorreformværk i Tyskland, og det i en Tidsalder, hvor netop Jærn og Blod — fra sagkyndigst Sted — ere erklærede for de afgørende Magter!

Men hvilken en Vej, vi end komme ind paa ved næste Omdrejning af Stien — en liberalistisk eller en endnu stærkere statsindgribende —, saa forekommer det mig utvivlsomt, at, trods de mange Tilbageslag i Opfattelsen, der atter skal indhentes, er der som Helhed indvundet Terræn i human og kultur-mæssig Samfundsopfattelse igennem den moderne tyske social-politiske Økonomi og økonomisk-sociale Politik.

